

UNIVERSITATEA
LUCIAN BLAGA
— DIN SIBIU —

Școala Doctorală de Filologie și Istorie

Domeniul de doctorat: Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

Psihologii deviante în romanul românesc interbelic

Doctorand:
Emil-Daniel Coman

Conducător de doctorat:
Andrei Terian-Dan

SUMAR

Lucrarea *Psihologii deviante în romanul românesc interbelic* propune o analiză selectivă a zece romane românești din perioada interbelică, cinci așa-zicând canonice și cinci „minore”, având ca obiectiv deschiderea unor noi perspective (inter)disciplinare asupra textelor prin identificarea unor tipare comportamentale deviante și propunerea unei tipologii bazate pe impactul pe care aceste comportamente îl produc asupra colectivităților în care trăiesc personajele. Un obiectiv secundar constă în evidențierea modul în care autorii interbelici au reprezentat conștiința și experiențele subiective ale personajelor, punând accent pe devianța psihologică și socială și pe interacțiunea acesteia cu mediul înconjurător. Motivul pentru care cercetarea se limitează la perioada interbelică ține de faptul că prolificitatea romanului este evidentă în această perioadă, atât prin profesionalizarea scriitorilor români, cât și prin evoluția și diversificarea genului românesc, explicată de Nicolae Manolescu prin coexistența doricului, ionicului și a corinticului.

Metoda mea de lucru se bazează pe un *close reading* interdisciplinar, uzând de concepte dezvoltate în lingvistică, stilistică, naratologie, științe cognitive, sociologie, psihologie și psihiatrie. Propunându-și să construiască și să instrumenteze o tipologie a devianței psihologice, cercetarea de față analizează personajele dintr-o perspectivă „umanizantă”, mergând în siajul propus de cele mai recente cercetări internaționale, cum sunt cele ale lui David Herman, însă și pe filiera românească ilustrată de autori precum Nicolae Manolescu, Radu G. Țeposu și Vasile Popovici. Venind din și mergând în direcții diferite, cercetătorii menționați conceptualizează personajele ca entități complexe, capabile de experiențe subiective și *qualia*, care permit să fie comunicate prin intermediul textului narativ. Studiul își propune, astfel, să evidențieze modul în care trăsăturile cognitive idiosincratice ale protagoniștilor le influențează acestora comportamentele și impactul pe care aceste comportamente îl au asupra celorlalte personaje, oferind o viziune nuanțată asupra romanului interbelic românesc și asupra modului în care acesta reflectă atât individualitatea personajelor, cât și impactul mediului social și economic asupra devianței.

Argumentul principal pentru care am ales să explorez subiectul devianței ține de convingerea că literatura interbelică nu a fost încă pe deplin valorificată din perspectivă psihologică. În multe din romanele din acea perioadă, personajele au stiluri cognitive deviante, variind de la narcisism la depresie, de la stiluri obsesiv-compulsive care le fac să se comporte ca niște mașinării la personalități antisociale, evitante sau suferind de tulburări de personalitate

organice. Comportamentele acestor stiluri cognitive sunt influențate atât de contextul social și istoric, cât și de mediul economic și de mentalitățile vremii, unii indivizi reușind să se adapteze mediului într-o oarecare măsură, alții fiind stigmatizați și marginalizați. Aceste personaje deviante nu pot fi înțelese izolat, ci doar în raport cu mediul lor, lucru pe care am încercat să îl demonstrez pe parcursul cercetării mele.

Cercetarea de față este împărțită în mai multe capitole, fiecare explorând o fațetă distinctă a comportamentului deviant. În primul capitol am încercat să creez un model teoretic necesar pentru înțelegerea conceptului de devianță, pornind de la spectrul normalitate–devianță–psihopatologie. Revendicându-mă de la opera fundamentală a lui Georges Canguilhem, am considerat important să definesc conceptul de normalitate, care variază de la o societate la alta și care se bazează pe valorile și normele acceptate ale unui anumit context socio-cultural. Totodată, am discutat despre devianță ca formă de abatere de la normă, fie ea socială, psihologică sau chiar morală, discutând viziunile propuse de Émile Durkheim, Erving Goffman, Michel Foucault și normativele American Psychiatric Association.

Un element central al studiului meu îl constituie legătura dintre stilurile cognitive idiosincratice și comportamentele deviante. Am adaptat conceptul de *mind style*, pe care l-am preluat de la Roger Fowler și l-am tradus prin „stil cognitiv”, cu referire la acele trăsături ale viziunii despre lume specifice unui personaj sau unui grup de personaje care împărtășesc aceleași obiceiuri cognitive. Ulterior, în cadrul lecturii clinice, am relaționat acest concept cu anumite tulburări mintale prezentate în *Manualul de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburărilor Mentale*, ediția a cincea (în continuare abreviat DSM-5), folosind criteriile furnizate de acest clasificator pentru identificarea stilurilor cognitive idiosincratice. Am încercat, prin introducerea conceptului de stil cognitiv, să ofer o înțelegere mai profundă a modului în care personajele deviante din romanele interbelice percep realitatea și interacționează cu mediul din jurul lor. Această percepție este modelată de stilurile cognitive particulare ale fiecărui personaj, care le diferențiază nu doar între ele, ci și de ceilalți indivizi așa-zisi normali din societatea respectivă.

În al doilea capitol, am creat cadrul teoretic pentru modalitatea de lectură a devianței psihologice în textul narativ. Pe urmele lui Doritt Cohn și ale modelului propus de David Herman în *Basic Elements of Narrative*, am considerat narațiunea ca fiind modul predilect pentru comunicarea experienței subiective. În plus, folosind modelul propus de Ralf Schneider, am sugerat că cititorul are un rol activ în construcția personajului, prin crearea unui model mental al eroilor, care generează astfel personaje categorizate (bazate pe o singură schemă cognitivă/statice) sau personalizate (dinamice).

În cel de-al treilea capitol, am propus o tipologie a personajelor deviante, împărțindu-le în trei mari categorii în funcție de impactul pe care comportamentul lor îl produce în societate: autolitice, amfilitice și heterolitice. Analiza și încadrarea au luat în calcul în special personajul dominant din roman. Astfel, personajele autolitice sunt acelea care își manifestă devianța prin tendințe autodistructive, pe când cele heterolitice sunt acelea al căror comportament are consecințe negative „doar” asupra celor din jur; în categoria de mijloc se regăsesc personajele amfilitice, caracterizate de un comportament auto- și heterodistructiv.

Următoarele trei capitole (4, 5 și 6) reprezintă studii de caz, în care personajele sunt analizate nu doar din perspectiva trăsăturilor lor psihologice, ci și în raport cu mecanismele sociale și culturale care le modelează comportamentul. Lectura clinică și atentă la indicii textuali scoate la iveală atât complexitatea personajelor, cât și modalitatea în care scriitorii au ales să reprezinte devianța psiho-socială. Am observat, astfel, cum devianța psihologică este adesea reprezentată prin trăsături precum depresia, narcisismul, obsesiv-compulsivitatea, comportamente antisociale sau evitante; de asemenea, am evidențiat și cum devianța se naște ca urmare a unei stigmatizări și marginalizări de către societate pe baza unei tulburări organice (comportament deviant născut ca urmare a stigmatului dismorfismului, al tuberculozei etc.).

Studiul de față se încheie cu discutarea rezultatelor cercetării și abordează perspectivele aplicabilității tipologiei la alte epoci. Astfel, prin analiza detaliată a stilurilor cognitive și a comportamentelor deviante ale personajelor, am încercat să ofer o imagine cât mai completă a modului în care aceste devianțe sunt construite literar și cultural și reprezentate în romanul românesc interbelic. Acest demers mi se pare este esențial pentru a înțelege mai bine complexitatea psihologică a personajelor din literatura română și pentru a aduce în discuție noi perspective asupra interacțiunii dintre individ și societate.